

ДЕМОКРАТІЯ ТА НЕНАСИЛЬСТВО

Проблема насильства і ненасильства посідає значне місце в суспільній практиці. Особливо актуальною вона є для суспільств, у яких проводяться економічні, політичні, культурні реформи, спостерігаються спроби піднятися на якісно новий рівень розвитку. На сьогодні такі процеси відбуваються і в українському суспільстві, яке здійснює рух у напрямку від планової до ринкової економіки, від тоталітарної до демократичної системи.

Історичний досвід виявляє такі форми діяльності, які відповідають становленню людини і суспільства в цілому з точки зору гуманізму та цінності людського життя. Такою формою діяльності є ненасильство. Ненасильство - це діяльність суб'єкта, – держави, її органів, індивідів, - яка здійснюється з метою досягнення його інтересів, які відповідають об'єктивній необхідності суспільного розвитку і співпадають в основному з інтересами об'єкта, - нації, соціальної групи, індивіда. Ненасильство орієнтоване на захист людського життя і заперечує використання людини як знаряддя насильства. Ненасильство як елемент культури протистоїть насильству в культурі.

Соціальна практика вимагає трансформації насильницької діяльності у ненасильницьку. Проте, наскільки успішною може бути така трансформація, залежить від умов. Об'єктивними умовами трансформації насильницької діяльності в ненасильницьку є криза, розпад, зміна соціально-економічної і політичної системи, на якій базуються насильницькі дії, і докорінна зміна суб'єкта історичної діяльності, центральною метою якого є перехід від тоталітарної до демократичної держави. Суб'єктивними умовами цього процесу є усвідомлення суб'єктами ненасильницької діяльності - індивідами, соціальними групами, партіями, націями, державами, суті і спрямованості демократизації і гуманізації суспільного розвитку, і досягнення єдності їх діяльності.

Насильство є важливим елементом суспільного буття. Насильство забезпечує функціонування суспільства і еволюціонує разом з розвитком суспільства. З розвитком суспільства вдосконалювалися знаряддя насильства. Спочатку насильство закріплювалося у формі табу, а потім моральних правил, законів. Виникали професійні групи, які виконували насильницькі функції. У ході економічного розвитку чисельність цих груп зменшувалася, оскільки вдосконалювалися знаряддя насильства.

Розвиток суспільства досяг такого ступеня, що насильство із самооберігаючої функції окремої групи, держави трансформується в загрозу самознищення людства. Відмова від насильства, перехід до ненасильницького типу розвитку може забезпечити подальший розвиток людства.

Звичайно, перехід від насильства до ненасильства не є одноразовою подією. Він потребує значних зусиль як від окремої людини, так і від суспільства в цілому. На нашу думку, в процесі переходу суспільства від насильства до ненасильства значне місце відводиться культурі. Культура виникла як засіб виживання людини у боротьбі з природою, через що повинна стати засобом самозбереження людини. Культура є сферою, де формуються ціннісні уявлення і ідеали, ведеться пошук сенсу життя. Сьогодні необхідно свідомо орієнтуватися на ненасильницьку модель розвитку суспільства. Ідея ненасильства буде детермінувати, визначати вибір кожною людиною ціннісних орієнтацій. Ненасильство як цінність буде впливати на вибір інших цінностей. Ми називаємо культурою все те, що зроблено людиною. Але не все з культури буде сприяти ненасильству. Людство створило не лише Софіївський собор, а і концентраційні табори, хімічну зброю. Потрібно брати з культури те, що сприяє саморозвитку, самоствердженню людини, акцентувати увагу на гуманістичному аспекті культури. Становлення ненасильницького суспільства великою мірою залежить від того, як людина засвоїла гуманістичні зразки поведінки, моральні і правові поняття, соціальні і культурні цінності. Необхідно, щоб гуманістичні зразки поведінки були не просто декларацією, а внутрішнім переконанням кожної людини. Формування ненасильницького

суспільства в умовах кінця ХХ ст. потребує нового гуманізму. Новий гуманізм повинен привести до зміни самої людини, до розуміння того, що більшість проблем суспільства вкорінені в людині. Ауреліо Печчеї вважав, що новий гуманізм повинен характеризувати три аспекти: почуття глобальності, любов до справедливості, нетерпимість до насильства [4, С.214]. Необхідно відмовитися від насильства як способу вирішення будь-яких проблем. Насильство повинно розглядатися як соціальна патологія, яку необхідно подолати. Ненасильницьке суспільство неможливе без демократичної форми правління. Демократія є такою процедурою рішень, яка захищає людей від зловживань владою, дозволяє усувати ненасильницьким шляхом недосконалість уряду, передавати мирним шляхом владу від уряду до уряду. Демократія є гарантією людської свободи і прав. У той же час навіть при демократичній формі правління не всі будуть задоволені демократією та намагатимуться критикувати її, вказуючи на недоліки. Але це не недоліки самої демократії, а недоліки тих людей, які живуть у цьому суспільстві і які очолюють соціальні інститути. Демократія ж як форма правління, дає можливість удосконалювати роботу соціальних інститутів і контролювати їх.

Демократичні принципи правління передбачають розподіл законодавчої, виконавчої, судової влади, гарантію прав і свобод громадянам, децентралізацію економічної і духовної сфери, створення багатопартійної системи. Демократія дає можливість на повну силу розгорнути принцип ненасильства у різноманітних сферах діяльності. «Демократія - єдино надійне експериментальне поле, на якому дають сходи й виростають зерна ненасильства. І в цьому розумінні вона - гідна суспільна форма правління, єдине надбання, що варте людських зусиль і ризику. Тільки в правовій державі, у якій громадяни поважають конституцію і закони, прихильники ненасильства можуть здійснювати акції громадянської непокорності щодо несправедливих, з їхньої точки зору, законів, зберігаючи при цьому повагу й відданість законі як такому і висловлюючи готовність понести покарання, передбачене законом. Лише у такій державі існує можливість мирних суспільних перетворень,

вільного, а отже ефективного поширення ідеї ненасильства, його реального включення в структуру влади - фактора, такого необхідного при вирішенні гострих політичних конфліктів» [6, С.49-50].

Демократія не виключає насильства. Демократія потребує захисту від тих, хто прагне правління «сильної руки», диктатора. За умов демократії дотримання законності, захист прав і свобод не обходиться без насильства. Але тут насильство є вимушеною мірою, а не правилом життя.

Інші кроки, які спрямовані на ствердження ненасильства - переадресування насильства. Насильство спрямовується на той чи інший об'єкт і розряджується. Розбиті вітрини магазинів, зламані телефони, автомати, понівечений транспорт та ін. Об'єктом насильства може бути державна символіка, пам'ятники політичним діячам, газети. Це особливо гостро проявляється у нашому суспільстві в період реформування всіх сфер життя. Переадресоване насильство може проявлятися не лише в стихійній формі, а й бути культурним фактором. До такої форми належить спорт. У спорті існують певні етичні норми і правила ведення поєдинку.

Наступним кроком в трансформації насильства повинні бути співробітництво між людьми, особистісні зустрічі. Лише таким чином можна розвіяти міфи про масовість, про хибність одних та істинність інших релігій.

Ствердженню ненасильницьких відносин між людьми сприяє і створення відкритих децентралізованих організацій. «Людина відчуває себе вільною, не пригніченою ієрархічною структурою, коли вона, по-перше, знає, що може в жодній з них не брати участь; по-друге, бере участь в багатьох і займає в кожній з них різний ієрархічний рівень; по-третє, вільно покидає будь-яку з них; по-четверте, особисто організовує групу, яка відповідає її уявленням про цілі, характер відносин і особистий склад» [2, С.85].

Відмова від насильства також сприяє формуванню позитивних установок в мисленні. Адже наше мислення передує нашим діям і створює обставини життя. Наше життя, як відомо, є тим, що ми думаємо про нього.

Наступним фактором, що сприятиме ствердженню ненасильницьких відносин, є співробітництво між демократичними країнами і країнами, які здійснюють перехід від тоталітарної до демократичної системи. Таке співробітництво повинно бути направлене на підтримку реформ у сферах культури, економіки, політики, на впровадження демократичних цінностей у соціальне життя. Прикладом такого співробітництва в Україні може бути міжнародний фонд «Відродження». Ця недержавна організація надає підтримку різноманітним проектам в галузі освіти, науки, які направлені на розбудову відкритого демократичного суспільства.

Міжнародне співробітництво також повинно бути спрямоване на захист прав і свобод людини, на захист людини і суспільства від насильства. Таке співробітництво знаходить вияв у формі міжнародних договорів. Українська держава ратифікувала Конвенцію про запобігання злочинів геноциду і покарання за нього, Міжнародну конвенцію про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, Конвенцію про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти, Конвенцію про незастосування строку давності до воєнних злочинів і злочинів проти людства та інші. Ці угоди направлені на захист людського життя, підтримку стабільності і миру в суспільстві. Важливим завданням для всіх країн є виконання Загальної декларації прав людини, прийнятої 10 грудня 1948 року в Парижі.

Необхідною умовою трансформації насильницьких суспільств у ненасильницькі є використання можливостей науково-технічного прогресу. Науково-технічний прогрес розвивається досить суперечливо. Свідченням цього є небезпека термоядерної війни, виснаження природних ресурсів, забруднення навколишнього середовища, перенаселення, мілітаризація виробництва, тероризм. Всі ці проблеми потребують негайного вирішення. Розв'язання вказаних проблем неможливе за умови відмови від науково-технічного прогресу. Гальмування і призупинення науково-технічного прогресу приведе до загибелі людства. Такої позиції дотримувалися, наприклад, лауреати Нобелівської премії М. Борн [1, С.46-62] та А.Сахаров [5, С.48-49].

Науково-технічний прогрес повинен бути спрямований на вирішення екологічної, енергетичної, продовольчої, соціальної проблеми у насильницьких суспільствах, що в цілому буде сприяти стабільності і розвивати основу для радикальних насильницьких настроїв та виступів. Одним словом, прогрес повинен вести не до дегуманізації суспільства, а, навпаки, бути фактором гуманізації життя людини і суспільства в цілому.

Особливо небезпечним наслідком науково-технічного прогресу є поширення зброї насильства, а саме ядерної зброї, і вдосконалення звичайних озброєнь. Самі технології, породжені науково-технічним прогресом, а також створені на їх основі технічні системи можуть бути об'єктами насильства. Це стосується атомних станцій, аеропортів, хімічних підприємств, центрів зв'язку, банків даних та ін. Наприклад, «вибух у Світовому торговельному центрі у місці Нью-Йорку 11 вересня 2001 року призвів до того, що збитки приватних компаній та уряду США за кілька днів вимушеного простою оцінювалися у сотні мільйонів доларів, одночасно, непрямі втрати, пов'язані з порушенням ритму праці бізнес-центрів і об'єктів ділового життя планети обліку не піддаються» [1, С.31].

Лише гуманістично спрямований науково-технічний прогрес може бути основою для подальшого розвитку суспільства. Під час нових технічних та технологічних винаходів вчені повинні керуватися кодексом ненасильства. Такий кодекс мають прийняти і політики. Коли ж цього не буде, то фізичне знищення людства стане реальністю. М. Борн писав, що «нам необхідно навчитися обмежувати себе, нам необхідно ввести у звичай взаєморозуміння, терпимість і бажання прийти на допомогу, ми повинні відмовитися від погроз і використання сили. Коли цього не станеться, то загибель цивілізованої людини не за горами» [3, С.60].

Подальший розвиток людства можливий за умови переорієнтації з насильницького на ненасильницький тип розвитку, трансформації насильницьких режимів у ненасильницькі. У трансформації насильства в ненасильство важливе місце належить гуманістичним зразкам поведінки,

культури, співробітництву, особистісним зустрічам, децентралізованим організаціям, науково-технічному прогресу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Борн М. Моя жизнь и взгляды. – М.: Прогресс, 1975. – 257 с.
2. Дольник В. Этологические экскурсии по запрещенным видам гуманитариев // Природа. – 1993. – №1. – С.72-85.
3. Дорошенко А. Терор и терроризм // Політика і час. – 1997. – № 9. – С.29-36.
4. Печчеи А. Человеческие качества. – М.: Прогресс, 1985. – 310 с.
5. Сахаров А. Мир, прогресс, права человека. – М.: Советский писатель, 1990. – 127 с.
6. Сілванян Г. Політика: насильство чи моральність? // Політика і час. – 1997. – №11. – С.45-50.

РЕПОЗИТАРІЙ УНІВЕРСИТЕТУ